

5. Чернова А. В. «Польский фактор» в формировании и продвижении политики ЕС в отношении Украины в 1991–2011 годах. *Вестник МГИМО-Университета*. 2012. 2 (23): 31–38. <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2012-2-23-31-38>
6. European Urban Knowledge Network Polish EU Presidency, 2011 <https://www.eukn.eu/eu-presidencies/polish-eu-presidency/>
7. Oliwia Sawiska Ocena I Przewidywania stosunkow Polsko-Ukrainskich ; 25 lat Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy – próba bilansu. *Materiały III Polsko-Ukraińskiego Forumu Naukowego* (11–12 maja 2017, Olsztyn). Львів-Olsztyn: Wydawnictwo NULP i INP UWM 2017. 326 s.
8. Wilczak J. Pomaranczowa alternatywa. *Polityka*, 2004, № 44, S. 56–58.
9. Стоєцький С. Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір: Автореф. дис... канд. політ. наук, «НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса», Київ 2007, с. 5
10. Прихненко М. І Відносини між Україною та Республікою Польща в умовах наростання гібридних загроз безпеці. Доля поляків і доля вітчизни: погляд крізь призму століття (Мовно-історичний портрет польської спільноти на Поділлі) / Донецький національний університет / Укл.: А. Загнітко (наук. і відп. ред.). Вінниця: ТОВ «Твори, 2019, С. 78–81.
11. Хаєцька О. Місце «Історичного контексту» в сучасних Українсько-Польських відносинах. Доля поляків і доля вітчизни: погляд крізь призму століття (Мовно-історичний портрет польської спільноти на Поділлі) / Донецький національний університет / Укл.: А. Загнітко (наук. і відп. ред.). Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. С. 95–100.

УДК 327(540)

## АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

*Г. Р. Чегорська, М. І. Прихненко*

*Анотація.* В період зростання кількості неурядових аналітичних центрів в різних регіонах світу, їх вплив на світову політику також збільшується. Ці «мозкові центри» займаються міжнародною проблематикою, вивчають найважливіші політичні, соціальні, економічні проблеми, представляють свої ідеї та рекомендації державним органам відповідних країн і міжнародних організацій, сприяють міжнародному діалогу задля розв'язання найбільш нагальних питань, що стоять перед світовою спільнотою. Дієвість їх роботи також підвищується внаслідок цілеспрямованого просування результатів їх досліджень, видань актуальних публікацій, конференцій і семінарів за участю провідних експертів і політиків. Для вирішення поставлених завдань ми використали системний підхід та метод ситуаційного аналізу.

*Ключові слова:* аналітичні центри, зовнішня політика, публічна політика, фабрики думок, think tanks.

На початку 1990-их років в Україні почали створюватися нові інститути та дослідницькі центри, відомі у світі, як think tanks. Відтоді була створена значна кількість потужних та досить дієвих структур, які в Україні мають назву неурядових аналітичних центрів. Поступова демократизація і становлення України, як самостійної держави у європейській і світовій геополітиці сприяли розвитку і впливу цих центрів на внутрішні процеси, які виникали внаслідок подій і тенденцій світового рівня.

Як і в країнах Європейського Союзу, в Україні аналітичні центри розвивалися не тільки внаслідок внутрішньої підтримки, а й за значної допомоги ззовні. Українські неурядові аналітичні центри слідували переважно європейським стандартам правової держави, публічної політики та співробітництва органів влади з інститутами громадянського суспільства, зокрема – з think tanks. Проте, українські фабрики думок так само як і більшість аналітичних центрів з пострадянських країн, зіткнулися з неготовністю влади та суспільства до вироблення публічної політики і використання європейського досвіду, щодо участі в цьому структур «третього сектору», відповідно, зіткнулися з проблемою відсутності попиту на свою діяльність і залежності від зовнішніх джерел фінансування.

Тематиці мозкових центрів присвячено багато робіт закордонних і вітчизняних науковців. Провідними іноземними дослідниками цієї проблематики є П.Діксон, Дж.Мак-Ганн, Е.Річ, Д.Стоун, К.Уівер, Р.Хаас. Також, багато українських дослідників-аналітиків та вчених, таких як Н.Шершньова, А.Лучик, та інші, які приділяли велику увагу питанню дослідження аналітичних центрів.

Метою нашого дослідження є аналіз аналітичних центрів в Україні та їх роль у формуванні зовнішньої політики держави Україна. Ці установи стають дедалі популярнішими та потрапляють у світові рейтинги, тому важливим є дослідити їх ключові функції.

Варто зазначити, що не дивлячись на перешкоди та проблеми, які постали перед українськими аналітичними центрами, вони змогли не лише інституційно розвиватися, але й чинити опір встановленню авторитарних режимів, через протести та масові акції. Але неврегульованість нормативно-правового поля їх діяльності свідчить про те, що влада не достатньо зацікавлена у співпраці з think tanks. Однією з причин відсутності співпраці, експерти Центру Разумкова наголошують на недосконалості нормативно-правової бази діяльності неурядових аналітичних центрів. [1]

У співпраці з органами влади робота think tanks базується в основному на дослідженнях у кількох напрямках. Результат аналітичної діяльності спрямований на підготовлену аудиторію, а діяльність у публічному просторі зосереджена на тому, аби мати вплив на думку громадськості. Як правило, аналітичні центри мають офіційний веб-сайт, сторінки в соціальних мережах, періодичні видання. Також, вони видають книги, аналітичні доповіді та записки, інформаційні буклети, які спрямовані на аудиторію спеціалістів та органів державної влади. Аналітичні центри взаємодіють між собою, внаслідок чого, формуються круглі столи та проводяться конференції разом з іншими центрами вироблення політики, створюються експертні групи, які підкріплюють свою вагомість та стабільний розвиток проведенням спільних заходів та аналітичних робіт. Успішним прикладом такої взаємодії є двостороння співпраця українського центру економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова з відомими дослідницькими установами. У США, перш за все це – Atlantic Council, у Великій Британії досить успішний – Chatham House, та відомий центр Stiftung Wissenschaft und Politik у Німеччині, з якими проводяться колективні заходи.

Важливим чинником функціонування та пріоритетності think tanks є присутність представників цих центрів у складі консультативних органів при державних структурах. Таким чином вони беруть участь в політичному житті країни та є прямими учасниками міжнародної політики. Наявність неурядових аналітичних центрів, на думку П. Діксона «є одним з базових елементів національного експертного товариства і важливим показником ефективності держави в цілому».[2]

Ключовим завданням think tanks є дослідження конкретних і нагальних питань, аналіз та аналітика прийнятих рішень та їх виконання, надання прямих рекомендацій задля впливу на процес формування якісної зовнішньої та внутрішньої політики. Водночас, можна виділити головні ознаки, які виділяють аналітичні центри з поміж інших інститутів громадянського суспільства. Серед таких – їх незалежність, неприбутковість, націленість на допомогу суспільства через узгодження позицій різних акторів публічної політики на всіх етапах її творення.

Діяльність таких установ потребує максимальної оперативності та рішучої відповіді на сучасні виклики. Вміння знайти підхід до тієї чи іншої ситуації, підлаштуватися під ритм сучасного життя – виступає запорукою їх успішної діяльності та функціонування.

Однією з головних проблем є те, що нове керівництво не враховує рекомендації експертів та фахівців, які працюють в think tanks. Хоча в Україні налічується значна кількість мозкових центрів, до яких варто прислухатися. До їх числа варто віднести вище згаданий Центр Разумкова, Міжнародний центр перспективних досліджень, Фонд «Демократичні Ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Інститут аналітики та адвокації, Інститут світової політики, Dniprovsky Center for Social Research (DCSR), Національний інститут стратегічних досліджень, тощо, де експертами є провідні фахівці у різних сферах.

«Важливою умовою для ефективної співпраці є, насамперед, зацікавленість влади у продуктивності та взаємовигідній роботі аналітичних центрів. Головними індикаторами такої зацікавленості можна вважати: забезпечення сприятливої для діяльності неурядових аналітичних центрів нормативно-правової бази; готовність органів державної влади замовляти неурядовим аналітичним центрам дослідження на платній основі (подібна практика в розвинутих країнах розглядається як чинник здешевлення державної влади для платників податків); рівень інформаційної відкритості влади» [1].

В українській законодавчій базі немає поняття «неурядовий аналітичний центр», тому на роботу цих установ певним чином впливають усі особливості нормативно-правового регулювання діяльності неурядових організацій загалом. Сьогодні, одним із найскладніших викликів для України та громадськості загалом є проведення реформ в Україні, їх якість, відповідність заявленими розробниками цілям та загальносуспільним інтересам, брак перевірених засобів контролю якості консультацій; відсутність регулювання, щодо обов'язковості консультацій у нормативних документах, проведення демократичної трансформації та євроінтеграції нашої держави. Реагуючи на цю проблему співпраця та плідне партнерство між незалежними неурядовими аналітичними центрами, з одного боку, та органами державної влади, з іншого, набуває великого значення, особливо у формуванні зовнішньої політики держави Україна.

Метою співпраці аналітичних центрів з владними структурами у сфері зовнішньої політики є розвиток і становлення України в світі, як суверенної та незалежної держави, забезпечення прав і свобод її громадян та збільшення ефективності державного управління. На сучасному етапі розвитку в Україні відсутні постійні, усталені державною владою форми взаємодії з мозковими центрами. В умовах, коли така взаємодія є, то не визначено, на яких підставах здійснюється їх співпраця, адже в Україні нерідко відсутнє державне фінансування цих установ.

В таких умовах, багатьох сучасних мозкових центрів співпрацюють лише на розумінні того, що суспільна місія центру – це прагнення власними силами сприяти розбудові України, як демократичної, незалежної та правової проєвропейської держави на міжнародній арені.

Аналітичні центри намагаються шукати засоби, як за допомогою своєї діяльності сприяти якісній роботі державної влади, звісно, якщо її мета і засоби збігаються з їх цінностями. В такому випадку дослідницькі центри знаходяться в пошуку донорських коштів для проведення досліджень, які вирішили б найважливіші питання, які виникають перед державою Україна. Тобто, роботу think tanks тут можна охарактеризувати, як своєрідне «волонтерство», коли дослідницький центр допомагає владі коштом зовнішніх джерел фінансування. В більшості розвинутих країн ситуація виглядає інакше – сама влада виступає у ролі замовника таких досліджень, а аналітичні центри, державного і недержавного типу, конкурують за отримання замовлень. Для країн Західної Європи характерна модель, коли влада здійснює фінансування аналітичних структур з державного бюджету.

Дональд Абельсон відзначає, що «аналітичні центри працюють насамперед для того, щоб змінити ситуацію в країні, давати відповідні рекомендації в тому числі й для громадянського суспільства, і для влади» [3].

Кейсами успішної роботи think tanks, які відіграли роль у формуванні тієї чи іншої політики, або мали вирішальне значення для успішного та ефективного розвитку країни можна навести роботу Центру імені О. Разумкова. Одним із прикладів роботи цієї установи був проєкт, який досліджував сферу національної безпеки та оборони та містив пропозиції до воєнної доктрини й до всіх засадничих документів в оборонній сфері [4].

Також, ще одним успішним проєктом, де фахівці Центру були провідними розробниками є Енергетична стратегія України до 2035 року, яка затверджена Указом Кабінету міністрів.

Вдалим прикладом спільної роботи мозкових центрів та органів влади є Національний інститут стратегічних досліджень, який підпорядковується Президентові України. Дану

установу визначено «базовою науково-дослідною установою аналітико-прогнозного супроводження діяльності Президента України» [5].

Національний інститут стратегічних досліджень займається аналізом, оцінкою проблем і перспектив суспільно-політичного розвитку України. Фахівці інституту досліджують проблемні питання різних сфер розвитку України в тому числі й міжнародних відносин.

Важливо, аби органи влади та аналітичні центри розвивали та удосконалювали двосторонню роботу, робили її постійною. Повноцінне залучення аналітичних центрів у процес вироблення зовнішньої політики та ухвалення рішень може бути істотним внеском в загальний процес реформ.

Сьогодні, умови діяльності вітчизняних think tanks не можна вважати найкращими. Передусім, це стосується низької зацікавленості органів влади у співпраці з неурядовими аналітичними центрами, неготовності враховувати їх напрацювання у своїй діяльності. Необхідним також є розв'язання проблеми недосконалості законодавчої бази, неготовності держави самостійно підтримувати центри чи створювати умови розвитку їх власної спроможності, залежності від зовнішніх джерел фінансування тощо. Рішення даних питань суттєво сприятиме підтримці та вдосконаленню комунікативної взаємодії між владою та громадянським суспільством, що позитивно впливатиме на популяризацію України у світі.

Для того, аби влада була зацікавлена у спільній роботі, українським фабрикам думок потрібно показати власні переваги, їх багатопрофільний характер, який дозволить застосовувати різноманітні підходи й виконувати більш комплексні дослідження.

Ще однією умовою зацікавленості влади у роботі think tanks мають бути висококваліфіковані експерти з наявністю освіти, здобутої в Україні чи за кордоном, яка показує їх професійність та компетентність, їх діяльність як спеціаліста в науковій та аналітичній сферах. Але цього недостатньо, важливим є досвід роботи фахівців в державних структурах України. Таким чином вони зможуть використовувати кейс із власним досвідом і баченням того, як саме твориться політика й ухвалюються політичні рішення.

Перед Україною сьогодні постає безліч викликів, на які вона повинна дати адекватну і правильну відповідь. Ці виклики є спільним питанням, де поєднується інтерес держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Наприклад, це забезпечення обороноспроможності України перед агресією Російської Федерації, розв'язання конфлікту на Донбасі, створення підходів щодо питання повернення Криму. Продовження процесу євроінтеграції та, відповідно, продовження впровадження реформ.

Важливе значення у розв'язанні цих питань повинні відігравати мозкові центри. Для того, щоб бути готовими вирішувати поставлені завдання, вони мають зберегти здатність до проведення дослідницької роботи, свій інтелектуальний потенціал, кваліфіковані кадри. Без цього вони можуть перетворитися на PR-компанії чи на звичайних коментаторів на телебаченні. Головні зусилля аналітичних центрів мають бути покладені на виробництво їх основного продукту – якісної аналітики, досліджень з політичними рекомендаціями. І важливим є те, щоб цей підхід поділяли й донори.

Україні вкрай необхідно розвивати ефективну іміджеву політику, якою можуть займатися саме аналітичні центри. Центр Разумкова є потужним дослідницьким центром, який щорічно займає перші місця у світових рейтингах, чим підвищує авторитет України серед інших держав.

*Аннотация.* В период роста количества неправительственных аналитических центров в различных регионах мира, их влияние на мировую политику также увеличивается. Эти «мозговые центры» занимаются международной проблематикой, изучают важнейшие политические, социальные, экономические проблемы, представляют свои идеи и рекомендации государственным органам соответствующих стран и международных организаций, способствуют международному диалогу для решения самых насущных вопросов, стоящих перед мировым сообществом. Действенность их работы также повышается вследствие целенаправленного продвижения результатов их исследований, изданий актуальных публикаций, конференций и семинаров с участием ведущих экспертов и политиков. Для решения поставленных задач мы использовали системный подход и метод ситуационного анализа.

*Ключевые слова:* аналитические центры, внешняя политика, публичная политика, фабрики мыслей, think tanks.

*Abstract.* During the growing number of non-governmental think tanks in different regions of the world, their influence on world politics is also increasing. These "brain centers" deal with international issues, study the most important political, social, economic issues, present their ideas and recommendations to government agencies of relevant countries and international organizations, promote international dialogue to address the most pressing issues facing the world community. The effectiveness of their work is also enhanced by the purposeful promotion of the results of their research, publications of relevant publications, conferences and seminars with the participation of leading experts and politicians. To solve the tasks, we used a systematic approach and method of situational analysis.

*Key words:* think tanks, foreign policy, public policy, thought factories, think tanks.

#### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Неурядові аналітичні центри в сучасному суспільно-політичному контексті: проблеми та виклики. *Національна безпека та оборона*. 2007. № 6. С. 24–35
2. Діксон П. Фабрики мысли. Москва: ИСТ, 2004. 505 с.
3. Donald E. Abelson. Old world, new world: the evolution and influence of foreign affairs think-tanks. URL: [https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/riia/v90i1/f\\_0029983\\_24265.pdf](https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/riia/v90i1/f_0029983_24265.pdf)
4. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/novyny/korotkyi-vyklad-enerhetychnoi-stratehii-ukrainy-do-2035-roku>
5. Національний інститут стратегічних досліджень: Електронний ресурс. URL: <https://niss.gov.ua/pro-institut>
6. James G. McGann. Global Go to Think Tank Index Report-2020. URL: [https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=think\\_tanks](https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=think_tanks)